

BİR OLAY - BİR KİTAP

Evren, Sami-Erdem, Siyami-Yıldırım, Cafer, **Eğitim Emekçileri Tarihi: Encümen-i Muallimin'den Eğitim Sen'e**, İstanbul, 1995 Bireşim Yayınları, 441, [16] s. ISBN 975-336-008-8

Geçtiğimiz günlerde gündemi oluşturan konular arasında, toplumumuzun geleceğini doğrudan belirleyecek olması açısından en önemlisi kuşkusuz ki temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasıydı. Biraz da “zorlamayla” gerçekleşen 8 yıl kesintisiz temel eğitim konusunda, spekülâtif zeminlerde sürdürülen, dinsel içerikli eğitim, eğitimin özelleştirilmesi, ders kitaplarının seçimi, ders yılı başlangıcında ortaya çıkan eksiklikler vb. tartışmalar sürerken, Tarsus'ta iki öğretmenin öldürülmesi, eğitim konusunun temel taşları olan öğretmenleri (her ne kadar hiç istenmese de) gündeme “taşdı”.

Günümüzde yaklaşık on milyon kadar yetişkinin okuma yazma bilmediği açıklanan ülkemizde, eğitim ile ilgili bir önceki radikal hareket, garip de olsa, sosyalistlere, solculara, ilerici ve demokrat kesimlere acımasız bir baskı politikası uygulayan 12 Eylül yönetimince gerçekleştirilmişti. 12 Eylül yönetimi, bir yanda TÖB-DER'li öğretmenlere karşı amansız bir kıyım uygularken, diğer yandan kurslarda, çok sayıda yetişkinin okuma-yazma öğrenmesine olanak sağlamıştı. 8 yıl kesintisiz temel eğitim ile gerçekleştirilen eğitim sistemimizdeki bu son radikal hareket de ilginç bir şekilde “halka rağmen halk için” anlayışının ağırlıklı etkisi görülmekte. Son günlerde basında görülmeye başlanan “Doğu'da kız çocuklarının 8 yıl yüzünden okula gönderilmediği” türü haberleri de bu bağlamda, “dinsel nitelikli eğitim” istekleri ile aynı düzlemde, “eğitimin belirli tekeller elinde özelleştirilmesi” çerçevesinde ele almak gerekir.

Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, eğitimin olmazsa olmazı “eğitimciler” ayrı bir önem kazanmakta. 12 Eylül sonrasında siyasi erkin özellikle izlediği politikaların en önemlisi, “toplumsal terapi” ile toplum belleğinin “boşaltılması”, bunun başarısız olduğu noktada en azından “kabul edilebilir ölçülere/noktalara çekilmesi” idi. Sonuçta, istenenin önemli ölçüde başarıldığını kabul etmek gerekir. Ancak yine de, 8 yıl kesintisiz eğitime karşı Hizbullah ya da Kont-gerilla tarafından gerçekleştirildiği öne sürülen saldırılar, tüm Türkiye Cumhuriyeti devleti tarihi boyunca sürekli baskı ve saldırılarla karşı karşıya kalmış öğretmenleri de beraberinde gündeme taşımakta, uygulanan “toplu terapi”nin etkilerini azaltmaktadır. Ancak yine de belirtmek gerekir ki '80'li yıllarda sayıları hızla artan/arttırılan dini içerikli eğitimin uygulayıcısı öğretmenler ve özellikle '90'lı yıllarda gelişen sosyo-ekonomik şartlarla birlikte sayıları hızla artan “özelleştirmeci” öğretmenlerle eğitim sistemimiz, idari olduğu kadar, taban seviyesinde de önemli değişimler geçirmiş ve yeni bir oluşum ortaya çıkmıştır.

Bu oluşumun/oluşumların daha iyi anlaşılabilmesi için kuşkusuz ki tarihsel süreç içerisinde geçirdiği aşamaların dikkatle irdelenmesi gerekmektedir. Bu noktada, eğitim dünyasının çalışanlarının örgütlenme ve örgütlerinin tarihleri ayrı bir önem taşımakta. Eğitim çalışanlarının örgütlenmesi ve örgütleri üzerine hazırlanmış önemli çalışmalardan birisi de, Sami Evren, Siyami Erdem ve Cafer Yıldırım tarafından hazırlanmış olan **Eğitim Emekçileri Tarihi**'dir. Yazarlar, önsözde konuya yaklaşımlarını şu sözlerle belirtmektedirler: «1906'lardan 1995'lere kadar kurulmuş kapatılmış ya da birleşerek merkezileşmiş eğitim çalışanları örgütlerinin şu anki halkası **Eğitim-Sen**'dir. Yüz yıla yakın süren mücadele tarihlerinde, sınıflar mücadelesinde yerlerini almış olan eğitim çalışanları, **Encümen-i**

Muallimin'den Eğitim-Sen'e kadar uzanan tarihi süreçte, yönetenlere karşı yönetilenlerden yana tavır koymuşlar, tarihlerinin her döneminde siyasi iktidarın hedefi haline gelmişlerdir. 1920-1970 yılları arasında ülkenin yukarıdan aşağıya faşistleştirilmesine karşı anti-faşist mücadelede, 1980-1995 yılları arasında ise demokrasi mücadelesinde, toplumsal muhalefetin önemli bir kesimini eğitim çalışanları oluşturmuştur. Emperyalizmin yeniden yapılanma sürecinde emekçilerin uluslararası örgütlerinin olmaması, emek cephesinin '80'li yıllardan itibaren hızlı bir dağılma sürecine girmesi, yaşanan iktisadi ve siyasi krizi kendi lehine çözüme çabası içinde olan uluslararası sermayenin hareket kabiliyetini arttırmıştır. Sermayenin sosyal devlet politikasını terketmesi, devletin iktisat dışı konuma itilmesine meşruiyet sağlanmaya çalışılması bu temeldeki gelişmeler olarak gündeme gelmiştir. Eğitim politikaları da sermayenin bu sürecine uygun olarak yeniden programlanmaktadır. Eğitim faktörü, üretim sürecinin en önemli unsurlarından biri olduğu için, sermayenin ideolojisini taşıma misyonu eğitim çalışanlarına yüklenmekmiştir. EĞİT-SEN'in, TÖB-DER'in, TÖS'ün yıllar boyu süren çabası, eğitim çalışanlarının ekonomik-demokratik haklarını sağlama mücadelesi olduğu kadar, eğitimi sermayenin ideolojik misyonerliğinden kurtarma mücadelesi de olmuştur.»

Eğitim çalışanlarının ilk örgütü, Dar-ül-fünun ve Dar-ül-muallimin mezunlarının Temmuz 1906 Devrimi'nden sonra kurdukları **Encümen-i Muallimin**'dir. Bu örgütün yanı sıra, adı "Öğretmenlerin Haklarını Savunmak" anlamına gelen **Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti** adında ikinci bir örgüt de kurulmuştur. Bu örgütün ilk başkanı Zeki Bey adında bir öğretmendi. Bu örgütler daha sonra birleşerek, **Cemiyet-i Muallimin** adını almış, başkanlığına yine Zeki Bey getirilmiştir. **Cemiyet-i Muallimin** üye tabanını büyük bir çoğunlukla ilkokul öğretmenlerinin oluşturması nedeniyle, bu dönemde ilkokul öğretmenlerine yönelik 15 günde bir yayınlanan *Mir'at Maarif* adında bir dergi çıkartılmıştır. Dergi, "okulların disiplin içinde idaresini", pedagoji sisteminin değiştirilmesini", "eğitimin ekonomik yönüne ilişkin sorunları çözmeyi" ve "öğretmenler arası haberleşmeyi sağlamayı hedefliyordu. Bu örgütlülüğün çalışmalarının İstanbul ağırlıklı olması nedeniyle büyük iller dışındaki durumu hakkında geniş bir bilgi yoktur.

1909 yılında Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesiyle Zeki Bey tutuklanır. Tutuklanma nedeni ile ilgili somut bir belge bulunmamakla birlikte, bir örgütün başkanı olmak suçlu olmanın en somut belgesi gibi gözükmektedir. Zeki Bey'in tutuklanmasından sonra örgüt dağılma sürecine girer. Aynı dönemde kurulan **Maarif ve Teavün-ü Muallimin Cemiyeti** (Eğitim Yayma ve Öğretmenler Yardımlaşma Derneği) kitle desteği sağlayamaz ve kapanır. Bu dönemde eğitim çalışanları açısından en anlamlı faaliyet, Mustafa Suphi'nin yakın arkadaşı Ethem Nejat'ın Anadolu'daki öğretmenleri bir araya getirme çabasıdır (1910-1914).

1914 yılında **Muallimler Cemiyeti** kurulur. Cemiyetin amacı, öğretmenlerin tanışması, bilimsel, toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak, halkın yaşam düzeyini yükseltmek olarak belirlenmişti. Örgütün genel merkezi İstanbul'du. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali üzerine, 22 Mayıs'ta Sultanahmet Meydanı'nda ilk anti-emperyalist mitingi düzenler. Mitinge binlerce kişi katılır. Muallimler Cemiyeti'nin önderlerinden Mustafa Necat ve Cevat Dursunoğlu, sadece eğitimcilerin örgütlenmesinde değil, ulusal mücadelede de önemli görevler alırlar. Özellikle Mustafa Necat, Ege'de emperyalizme karşı aktif mücadelenin içinde olmuştur. Cevat Dursunoğlu ise, Doğu Anadolu Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Cemiyetin önde gelen kadroları, Kurtuluş Savaşı sürecinde yaşamlarını kaybettiler.

II. Abdülhamit Dönemi'nde sekiz ay aylıklarını alamayan öğretmenlerin kendiliğinden gelişmekte olan tepkileri, sınıf bilinci taşıyan bazı öğretmenlerin yönlendirmesi sonucu grev sürecine girer. **Muallimler Cemiyeti**, gazetelere ilan vererek, grevle ilişkilerinin olmadığını ilan ederek devletten yana tavır alır. Bu nedenle yüzlerce öğretmen Cemiyet'ten istifa ederler. Eğitimciler, kendilerini ifade edebilecek, bağımsız yeni bir örgütlenmeye gitmek zorunda kalırlar ve **Mekatib-i İptadiye Muallimler Cemiyeti**'ni (İlkokul Öğretmenler Derneği) kurarlar. Bunun üzerine **Muallimler Cemiyeti** oldukça zayıflar ve parçalanır.

1920 yılındaki grev dalgasının açık sonuçlar alamaması, tüm öğretmenlerin merkezi bir örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkardı. Çünkü, değişik gruplarca örgütlenen **Encümen-i Muallimin, Muhafaza-i Hukuk-u Muallimin Cemiyeti, Cemiyet-i Muallimin** gibi örgütler sadece mesleki sorunlarla sınırlı programı olan örgütler konumundaydı. Böyle bir programla eğitim çalışanlarının sorunlarının çözülemeyeceği anlaşılmaktaydı. Ekim Devrimi'nden etkilenen unsurlar da sistem karşıtı düşüncelerle yeni bir örgütlenmenin ihtiyacını vurguluyorlardı.

7 Mayıs 1921 yılında, Türkiye eğitim çalışanlarının ilk merkezi meslek örgütü olan **Türkiye Muallimler ve Muallimeler Birliği Cemiyeti**, yerel dernekler dahil geniş bir kitleyi kapsayacak biçimde kuruldu. Her ne kadar bürokrat unsurlar tarafından kurulmuş da olsa, gericiliğe ve işbirlikçi çevrelere karşı doğrudan tutum alması, anti-emperyalist özünün olması örgütün bulunduğu dönem içinde en önemli özelliklerindedir.

Taban iradesi olmadan kurulan bu cemiyetin önde gelenlerinin önemli bir kısmının ulusal mücadeleyi yürütenlerle içiçe olması, örgütün genel yönetim tablosundan hemen anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken en önemli unsur, Osmanlı-İslamcı kültürün yaşam biçimi olduğu bir dönemde **Ankara Kız Öğretmen Okulu**'nda görevli Leman Hanım'ın yönetime girmesidir. Cemiyetin amaçları, 9 Mayıs 1921 tarihli **Hakimiyet-i Milliye** (Ulus) gazetesinde şu biçimde açıklanmaktadır: "Muallimlik mesleğini korumak, muallim ve muallimelerin içtimai vaziyetini düzeltmek, bu amaca iktisadi ve ilmi vasıtalarla ulaşmak". **Türkiye Muallimler ve Muallimeler Birliği Cemiyeti**'nin 26 Haziran 1922 tarihli aynı gazetede yayımlanan ilk bildirisi, tüm öğretmenleri Kurtuluş Savaşına katılmaya çağıran bildiridir. Bildiri, aydın eğitim emekçileri içerisinde sevinç yaratırken, gericiler tarafından tepki ile karşılanmıştır.

Bu gelişmelerden sonra, konjonktürel olarak Batı'ya açılma eğilimlerinin kendini gösterdiği, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerin dünyada yarattığı sosyalist dalgadan çekinildiği, Cumhuriyetçilerin anti-emperyalist özünün kaybolmaya başladığı, resmi ideolojinin yeniden biçimlendiği yıllarda, Meclis'te bulunan Kemalist unsurların Cemiyet'e sahip çıkmaması, cemiyetin dağılmasına neden oldu. Türkiye eğitim çalışanları sağlıklı bir önderlikten yoksun olmaları, o dönemde sosyalist aydınlar üzerindeki ağır baskı, geniş bir kesimin devletle bütünleşmesi gibi birçok nedenlerle 1946 yılına kadar merkezi bir örgütten yoksun kalmışlardır. Varolan çeşitli yerel dernekler de Atatürk devrimlerini ve Cumhuriyet'in ilkelerini tanıtmaya görevini üstlenmişlerdir. Eğitimcilerin büyük bir bölümü, halkevlerinde faaliyet göstermişlerdir. Misyon olarak genç cumhuriyeti "şeriatçı" kesimden koruma ve toplumu aydınlatma görevini yüklenirken, bir yandan da devletin baba rolünü üstlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır; böylelikle de kendi örgütlenmelerine ihtiyaç duymamışlardır. Halkın büyük bir bölümü yoksulluk içindeyken, memurların yönetme özelliğine sahip olmaları, devleti temsil etme konumları gibi nedenler, bu dönemde, öğretmen örgütçülüğünü sekteye uğratmıştır.

Büyük şehirlerin, özellikle İstanbul'un dünyadaki sınıf hareketlerinin yükselişinden etkilendiği ve işçi eylemlerinin başladığı dönemde, 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükun Yasası ile, işçi sınıfının birçok demokratik istemleri bastırılmıştır. Bunun etkisi, yukarıdaki

nedenlerle de bütünleştğinde öğretmenlerin neden merkezi bir örgütlülüğe kavuşamadığı anlaşılmaktadır. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen, işçi sınıfı mücadelesiyle eğitimcilerin mücadelesini bütünleştirmeye çaba harcayan Emin Türk Eliçin, Hasan İzzettin Dinamo ve Sabahattin Ali gibi aydınlar, ileriki dönemlerde örgütlenmenin birikimini sağlamada önemli katkılar sağlamışlardır.

Kapitalizmin ülkemizde emperyalizm tarafından yeşertilmeye çalışıldığı dönemde, tek parti döneminde, feodal üretim ilişkilerini tasviye etmek amacıyla kurulan **Köy Enstitüleri**, eğitimin içeriğine istenilenin ötesinde bir misyon yüklemiş, İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel eğitim emekçilerinin örgütlenmesine birikim oluşturan öğretmen önderleri olarak mücadele tarihimize geçmişlerdir. Köy Enstitüleri, ilerici demokrat ve sosyalist eğitim emekçilerinin yetiştiği bilimsel eğitimin hayata geçirilmeye çalışıldığı mekanlara dönüşmüştür. Bundan son derece rahatsız olan siyasi iktidar, hemen Köy Enstitüleri'ni kapatmıştır.

1945'lerden sonra dünyada sınıf mücadelesi ibresinin emekçiler lehine sapma göstermesi, sosyal devlet politikalarının özellikle Avrupa'da yaygınlaşması, Türkiye'yi de etkilemiştir. 1946 yılında, **Cemiyetler Kanunu**'nda yapılan değişikliklerle, parti, dernek, sendika vb. örgütlerin kurulmasına olanak tanındı ve **Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu** (TÖDMF), bu dönemde kuruldu. TÖDMF'in kurulduğu yıllarda tüm eğitim çalışanlarını kapsadığı söylenemez. O dönemde, 15.000 üyesi olan TÖDMF'in siyasi iktidarın uydusu durumunda olması, bunun en önemli sebeplerinden biridir. TÖDMF, bu tutumuyla 1956 yılına kadar demokrasi mücadelesinde, toplumsal muhalefette devre dışı kalmıştır. Bu duruma tabandan müdahalenin olmaması da eklenince, göstermelik bir örgüt konumuna düşmüştür.

TÖDMF'in, Köy Enstitüleri'nden mezun olan ilerici öğretmenlerin taleplerine ilgisizliği, onları bölgesel farklı örgütlenmelere yönlendirir. **Ege Bölgesi Öğretmenler Derneği** bunlardan ilk kurulanıdır. Daha sonra, **Göller Bölgesi Öğretmenler Derneği**, **Akdeniz Bölgesi Öğretmenler Derneği** ve bunların dışında Anadolu'da birçok ilde yerel dernekler kuruldu. Bu dernekler 1963 yılında **Köy Öğretmenler Dernekleri Federasyonu** (KÖDF) adlı merkezi bir örgütle birleştiler. KÖDF, zorunlu olarak farklı örgütlenmeye gitmek durumunda kalan bir örgüt konumunda iken, 27 Mayıs'ın sonuçlarının TÖDF'yi etkilemesi ilerici ve demokratların yönetime gelmesi, KÖDF'nin dağılmasına neden oldu.

1946-1960 dönemi eğitim çalışanlarına ağır baskıların uygulandığı bir dönemdir. Bu baskı ve yıldırma politikaları 27 Mayıs ihtilaline dek sürmüştür. Birçok öğretmen komünist olmakla suçlanarak kamuoyunda "teşhir edilmiş", **Yüksek Köy Enstitüsü** mezunu kimi öğretmenler subay olarak askere alınmaları gerekirken, çavuş statüsünde işleme tabi tutulmuşlardır. Komünizmin, komünistlerin öcü gibi gösterildiği bu dönemde Mustafa Buğdaycı komünist olduğu için öldürülmüştür. Bu dönemde baskılar karşısında sinmeyen Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Mehmet Başaran gibi öğretmenler eğitim emekçilerinin onuru oldular.

1961 Anayasası'nın getirdiği temel hak ve özgürlükler, 1960'lı yıllara kadar demokrasi mücadelesinde var olmayan TÖDMF'in politikasında ve yapısında önemli değişimler yaratır. Bu değişmeyi dönemlere göre başkanlar listesinden izlemek mümkündür. Ancak, 1965'te **Türkiye Öğretmenler Sendikası** (TÖS) kurulduğunda, TÖDMF yöneticileri (siyasal ve kariyerist kaygılarla!?) Federasyonu feshetmezler ve TÖS'e katılmazlar. Bu gelişmeler üzerine 13 Temmuz 1968'de TÖS Merkez Yönetim Kurulu üyeleri TÖDMF yönetimine aday olurlar ve seçimi kazanırlar. Bir yıl sonra da Federasyonu feshederek bölünmüş duruma son verirler.

TÖS'ün kuruluşuna kadar eğitim çalışanlarının mücadelesinin ekonomik eksenli olması, dönemin siyasal koşullarıyla da ilintilidir. 27 Mayıs'ta Kemalistler'le Sosyalist Sol'un

gericiliğe karşı tabanda ortak mücadeleye girişmeleri sürecinde mücadelenin sınıfsal mücadeleden dönem dönem koptuğu gözlenir. 1961’de **TİP**’in kurulmasıyla birlikte, ilerici demokrat, aydınların ortak bir siyasi partiye sahip olması, işçi sınıfı ve emekçi halkın hızla parti saflarında politikaya girmeleri, Kemalist “sol”dan bir kopuşun yaşanması **TÖS**’ün mücadele birikimine önemli katkılar sağlamıştır. **TİP**’in 1965 seçimlerinde 15 milletvekili ile parlamentoya girmesi, dünyadaki bağımsızlıkçı hareketlerin hızla yayılması ve devrimci gençliğin anti-emperyalist mücadeleye öncülük etmesi, Marksizmin emekçiler ve gençlik içerisinde yaygınlaşmasına yol açmıştı. Emperyalizmin yeni sömürgecilik ilişkilerinin yaygınlaşması ve sonuçlarının emekçi halkı ciddi biçimde sarsmaya başlaması ise, devletin baskı ve şiddet dozunu arttırarak yoğunlaştırdığı politik saldırıya dönüşmüştü. Bu saldırılardan en çok etkilenen **Devrimci Gençlik** ve **TÖS**’lü öğretmenler olmuştur.

1965’te 92 kişi ile kurulan **TÖS**, üye sayısını 1966’da yirmi sekiz bine, 1968’de elli bir bine, 1969’da altmış bine çıkarmıştır. **TÖS**, şubeler ve Genel Merkez düzeyinde yürüttüğü eylemliliklerinde belirli bir doyum noktasına ulaşır. Siyasi iktidara karşı üretimden gelen gücünü kullanma tavrını açık bir biçimde ifade etme aşamasına gelir. 1968 yılı Temmuz ayında 6. Filo’nun İstanbul’a gelmesi ile Devrimci Gençlik protesto eylemlerine başlar. Siyasi iktidarın bu eylemlere tepkisi çok sert olur. **İTÜ** yurduna polisın yaptığı saldırıda Vedat Demircioğlu öldürülen ilk devrimci öğrenciydi. Aynı gün Konya’da polisın işini “*Komünizmle Mücadele Derneği*” üstlenir, “*Amerikan Emperyalizmini Tel’in*” mitingini engellemek için Orduevine, **TÖS** ve **TİP** ilmerkezlerine saldırırlar. 28 Ağustos 1968’de İzmir limanına gelen 6. Filo devrimci öğrenciler tarafından protesto edilirken sağcılar öğrencilere saldırırlar ve 13 öğrenci yaralanır. 1969 yılının Şubat ayında demokratik kitle örgütleri tarafından düzenlenen “*Emperyalizme Karşı Mustafa Kemal Yürüyüşü*”ne, gerici güçler silahlı ve taşlı-sopalı saldırıda bulunurlar. Taksim meydanı ilk kez kana bulanır. Turan Erdoğan ve Turgut Aytaç öldürülür ve yüzlerce kişi yaralanır. Bu olaylar artık süreklilik kazanmaya başlamış, Taylan Özgür dahil öldürülen devrimci sayısı 8 olmuştur. Böylece 12 Mart’a gelinceye kadar 20’ye yakın genç gerici faşist güçlerce öldürülmüş, yüzlerce öğretmene saldırılmış, **TÖS** binaları ve ilerici kitabevleri kundaklanmıştır. Bu saldırıların yanı sıra, Konya olayları, Horasan olayları, Boyabat olayları, Eskipazar olayları, Karaman olayları, Adıyaman olayları, Kayseri olayları, ve bu saldırılarda kullanılan yöntemler ve propoganda biçimlerinin aynılığı, olayların gericilerin sistemli bir saldırısı olduğunu açıkça belgelemiştir.

12 Mart dönemi radyodan Silahlı Kuvvetler adına okunan ünlü muhtıra ile başlar. Sivil yöneticiler ve mevcut siyasi partiler bu muhtıraya boyun eğmişlerdir. Boyun eğmeyenler ise sadece devrimci ve yurtsever gençler, öğretmenler, işçi önderleriydi. Sıkıyönetim ilan edilerek devrimci gençler, **TÖS**’lü öğretmenler, aydınlar, sanatçılar hapishanelere doldurur, sol yayınlar toplatılır, yakılır. Devrimci örgüt liderlerinin direnişleri infazlarla bertaraf edilir. 1961 Anayasası’ndaki kısmi hak ve özgürlükler budanır.

Askeri savcılar kalın dava dosyaları ve uzun iddianameler hazırlamaya başlarlar. Bu davalardan birisi de **TÖS** Davası’dır. 214 sanıkla başlayan bu davada yöneticiler hakkında, TCK’nun 141. ve 142. Maddeleri gereğince 27 yıla varan cezalar istenir. **TÖS**’ün Anayasa’da yapılan değişikliklerle kapatılacağı kesinleşir. Mücadelenin devam etmesi için **TÖS** yöneticileri tutukluyken, **TÖB-DER** kurulur ve **TÖS**’ün malvarlığı **TÖB-DER**’e devredilir. Daha sonraki günlerde af yasaı çıkar; fakat onurlu **TÖS**’lüler aftan yararlanmayı reddederek aklanma talebinde bulunurlar. Dava devam eder. 2 nolu Sıkıyönetim Mahkemesi yöneticilere 8 yıl 10 ay 20 gün hapis cezası verir. Ancak cezaları Askeri Yargıtay tarafından bozularak beraat ederler. Öğretmenlerin **TÖS**’le başlayan sendikal mücadelesi yeni dönemde, **TÖB-DER** örgütlülüğü ile devam eder.

TÖB-DER ilk olarak **Türkiye Öğretmenler Birliği** (TÖB) adı ile 3 Eylül 1971'de faaliyete başlar. "Türkiye" adının izinsiz alınamayacağı engeliyle karşılaştığı için 23 Kasım 1971'den itibaren **Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği** (TÖB-DER) olarak ismini değiştirir. Faaliyetine başladığı günden itibaren grevsiz ve toplu sözleşmesiz bir sendika olan **TÖS**'ün mirasçısı olduğunu belirtir. **TÖB-DER** kuruluşunda eğitim emekçilerinin en yakıcı talebi olan grevli-toplu sözleşmeli sendika hakkını alabilmek için mücadelenin gerekliliğini çalışma programlarında sürekli gündemde tutmuştur. Sendika talebi diğer taleplerin içerisinde sürekli öne çıkmıştır. Fakat ülkenin içine sürüklendiği içsavaş, "can güvenliği" talebini bütün taleplerin önüne geçirmiştir. Yakın tarihimizin canlı tanıkları olan **TÖB-DER**'li öğretmenler, bugün bile yaşadıklarını unutmadılar. Çünkü, 1970-1980 arası tartışılan "faşizm" teorilerinin hayattaki karşılığını yaşadılar.

12 Eylül darbesiyle birlikte **TÖB-DER**'in şube yöneticileri, Genel Merkez yöneticileri, dernek çalışmalarında bulunan aktif eğitimciler buldukları il ya da ilçelerde gözaltına alındılar, işkencelerden geçirildiler, diğer toplumsal muhalefet örgütleriyle "ilişkileri kurularak", "gizli örgüt" üyesi olarak yargılandılar. 12 Eylül darbecileri ve askeri mahkemeler, **TÖS**'ün mirasçısı olmayı dahi suç gibi göstermeye çalıştılar.

Gerek **TÖB-DER** davası görülürken mahkemede, gerekse hüküm verildikten sonra Askeri Yargıtay'da dernek yöneticileri ve savunmanlar tarafından yapılan itiraz ve savunmaların doğruluğu başka bir kesinleşmiş mahkeme kararı ile ortaya çıktı. **TÖB-DER**'in yasalar çerçevesinde yönetildiği ve çalışmalar yaptığı, yasadışına düşmediği, yöneticilerinin suç işlemediği belgelendi. Ankara Sıkıyönetim 3 Nolu Askeri Mahkemesi'nde görülüp mahkumiyet kararı ile sonuçlanan **TÖB-DER** davasının hazırlık soruşturması yapılırken sorguları yapılamayan ve dosyaları ayrılan, derneğin Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu ve on dokuz arkadaşı hakkında Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde aynı iddialara dayanılarak ikinci bir dava açılmıştı. Bu davada da **TÖB-DER**'in yasadışına düştüğü ileri sürülerek hakkında TCK'nın 141.-142. Maddesinin uygulanması ve sanıkların bu maddelere göre cezalandırılmaları istenilmişti Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi açılan bu davayı görmüş, Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nin mahkumiyete ilişkin dava dosyalarını getirterek incelemiş, **TÖB-DER**'in çalışmalarında, yayınlarında, yönetim biçiminde, bildirimlerinde herhangi bir suç niteliği bulunup bulunmadığını, derneğin yasadışılığa dönüşüp dönüşmediğini saptayabilmek için bilirkişi incelemesi yoluna gitmiştir.

Mahkemece bilirkişi olarak seçilen **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi** Ceza Hukuku Profesörü Nevzat Toroslu, dava dosyalarını inceledikten sonra **TÖB-DER**'in çalışmalarında Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddelerini ihlal eden bir yön bulunmadığı ve derneğin yasadışına düşmesinin söz konusu olmadığı sonucuna ulaşmış ve bu konuda hazırladığı raporu mahkemeye vermiştir. Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi de bu rapora dayanarak ve dosyadaki kanıt ve bilgileri değerlendirerek **TÖB-DER** Genel Başkanı ve yöneticileri olan sanıkların çalışmalarında suç bulunmadığı sonucuna vararak oybirliği ile 23.03.1989 tarihinde beraatlerine karar vermiş ve bu karar kesinleşmiştir.

1986 yılında **ABECE** dergisinin çıkışı ile birlikte, eğitim emekçilerinin örgütlenme çabaları yeni bir boyut kazanır. 1988'de ise, emekli öğretmenlerden oluşan kurucu üyeler **EĞİT-DER**'i kurarlar (16.02.1988). **EĞİT-DER** eğitim çalışanlarının tek örgütlülüğü olarak kısa süre içerisinde 80'e yakın şubeye ulaşır, üye sayısı 10 binin üzerine çıkar. Bu dönemde emekli öğretmen-çalışan öğretmen kavramları eğitim çalışanları arasında en çok kullanılan kavramlar olur. Çünkü **EĞİT-DER**'e çalışan öğretmenler asil üye olamıyor, seçme seçilme hakları bulunmuyordu. Ancak İstanbul **EĞİT-DER**'de çalışan öğretmenler, bu yasal engeli **EĞİT-DER**'e asil üye olarak fiilen aştılar. Şube seçimlerinde yönetime seçilmeseler de, oy kullanma (seçme) haklarını kullandılar.

EĞİT-DER öğretmen ve eğitim sorunlarının, eğitim işkolunda grevli-toplu sözleşmeli sendika olmadan çözülemeyeceği bilinciyle hareket etmekteydi. Bu nedenle, **EĞİT-DER** sendikal haklar ve özgürlükler mücadelesinde eğitim emekçilerini 12 Eylül sonrası aynı çatı altında biraraya getirmenin ilk adımını attığı için eğitimciler açısından anlamlı ve önemli bir örgütlülüktü. **EĞİT-DER** şubeleri, **EĞİTİM-İŞ** ve **EĞİT-SEN**'in kuruluşundan sonra büyük şehirlerde sahipsiz kaldı. Tüzel kişiliği devam etmesine rağmen faaliyetleri durdu. Genel Merkezi Ankara'da olan **EĞİT-DER** kuruluş amacını ve tarihsel misyonunu tamamlamıştı. Emekli öğretmenlerin sorunlarının ve eğitim çalışanları irdelenmesi konusunda faaliyetlerini sürdürmektedir. Anadolu'nun birçok ilinde lokal düzeyde şubeleri vardır.

EĞİT-SEN 13 Kasım 1990'da **EĞİT-DER** örgütlenme ilişkilerinin öne çıkardığı 333 eğitim emekçisi tarafından ve binlerce eğitim emekçisinin yer aldığı kitlesel bir başvuruyla İstanbul'da kuruldu. Bugün için önemsiz gibi görülen, herkesin çok zorlanmadan yapacağı bu girişim, 1990 Türkiye'sinde cesur ve kararlı bir adımdı. Solun susturulduğu, demokratik örgütlenmelerin dağıtıldığı, 12 Eylül hukukunun her boyutta egemen olduğu, iki öğretmenin aynı dilekçeye imza atmasının suç sayıldığı, on yıllık cunta döneminin potansiyel suçlu ilan ettiği eğitim işkolunda örgütsel çıkış yapmak, riskleri önceden kabul etmekte. Bu nedenle, **EĞİT-SEN**'in kuruluşu eğitim çalışanlarına ve dağınık demokratik güçlere büyük bir güven vermiş, özellikle diğer kamu çalışanlarının sendikal örgütlenmesinin yolunu açan başlangıç olmuştur.

İşçi sendikalarının doğuşunda olduğu gibi eğitim çalışanları da yasalar olanak versin ya da vermesin en temel insan hakkı olan emeğin örgütlenme hakkını fiilen kullandılar. Ardından yasal düzenleme yapılmasını gündeme getirdiler. Ve böylece bir kez daha tarihi sürece uygun adım atarak, hak ve özgürlüklerin yasalardan önce geldiğini kanıtladılar. Tüzüğün amaçlarındaki genişlik ve derinlikte de **EĞİT-SEN** mantığının yasalıcılığı aşan yaklaşımı görülmektedir. Eğitim emekçilerinin sendika kurup kuramayacağı tartışmasının yapıldığı o dönemde, tüzüğüne grev ve toplu sözleşmeyi koyması, meslek sendikacılığı yerine işkolu sendikacılığını seçmesi büyük bir açılım olmuştur. Yasal düzenlemeler yapılmadan sendikasını kuran ve örgütlenen eğitim çalışanlarının yürüttüğü mücadele, Türkiye'de gerçekleşmesi ve kurumlaşması zorunlu olan alternatif yeni bir sendikal örgütlenmenin ilkelerini de öngörüyordu.

Ancak bu arada, **EĞİT-DER**'de örgütlenerek sendikalaşma mücadelesi için yola çıkan eğitim çalışanları, dernekçi anlayışları aşamadıklarından ve sendikal deneyimleri olmadığından gerekli sendikal anlayışı olgunlaştıramadılar ve farklı iki sendikayı yaratan yönelimler oluştu. "**EĞİTİM-DER**'den **EĞİT-SEN**'e" şiarıyla yola çıkan eğitim çalışanlarının bir bölümü ayrı bir yönelimle **EĞİTİM-İŞ**'i kurdular. Ancak geniş eğitim çalışanları kitlesi, bu ayrılığı amaçlar bakımından gerçekçi görmeyerek işin başında birlik istemlerini ve duygularını sürekli açığa vurdular. Eğitim çalışanlarının bu ikili örgütlenmesi dört yıl kadar devam etti. 10.12.1994'te yayımlanan **EĞİTİM-SEN Kuruluş Bildirgesi** ile, **EĞİTİM-İŞ** ve **EĞİT-SEN** birleşerek tek bir sendikal yapı oluşturdular.

Eğitim Emekçileri Tarihi, yukarıda özetlemeye çalıştığımız eğitim çalışanlarının örgütlenme tarihlerinin yanı sıra, ülkemizin yakın tarihi için büyük önem taşıyan çok sayıda belgeyi de içermekte. **Türkiye Muallimler ve Muallimler Birliği Cemiyeti**'nin tüm öğretmenleri Kurtuluş Savaşı'na katılmaya çağıran bildirisinden, 1980 öncesi öldürülen öğretmenlerle, 1980'den sonra Güneydoğu'da öldürülen ve yaralanan öğretmenlerin listesine kadar bir çok bildirinin yer aldığı bu çalışmanın kuşkusuz ki en önemli özelliği, eğitimcilerin

kendi sorunlarına, daha doğru bir deyişle, eğitimin temel sorunlarına bakış açıları konusunda birinci el kaynak niteliğini taşıyor olması. Bu noktada, «Özel sektörün eğitim alanına yönelik yatırımları her geçen gün artarken, devlet personel harcamaları dışında eğitimle parasal ilişkilerini kesmektedir. Okul binalarının satılışı, okulların elektrik, su vb. giderlerinin öğrencilere yüklenmesi, bağış adı altında velilerden paralar toplanması devletin gerçek niyetini açığa vuran uygulamalardır. 'Kendi okulunu kendin yap'tan, 'kendi okulunu kendin finanse et' biçimine dönüşen tavır, sürecin gerçek karakterini de anlatmaktadır.» tespiti için, «Herşeyden önce eğitimin temel insan hak ve özgürlüklerinden biri olarak kavranmasını istiyoruz. Yani "eğitim hakkı" ancak parası olanların, mali olanakları yeterli olanların yararlanabileceği bir hizmet olarak görülmemelidir.» değerlendirilmesinin yapılması, geleceğe yönelik olarak, toplumu oluşturan tek tek her bir birey için yaşamsal önem taşımaktadır.

EĞİTİM EMEKÇİLERİ TARİHİ: ENCÜMEN-İ MUALLİMİN'den EĞİTİM SEN'e İÇİNDEKİLER

Önsöz	5
Bölüm I	9-110
Türkiye Eğitim Emekçilerinin Mücadele Tarihinden Kesitler	
Muallimler Cemiyeti	
Türkiye Muallimler ve Muallimeler Birliği Cemiyeti	
1922-1946 Yılları ve TÖDMF	
Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)	
Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER)	
Eğitimciler Derneği (EĞİT-DER)	
Eğitim İşkolu Kamu Görevlileri Sendikası (EĞİTİM-İŞ)	
Bölüm II	111-265
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası	
Eğit-Sen'in Eylemleri	
Birlik Süreci	
Eğit-Sen'in Yayın Politikası	
Eğit-Sen'in Örgütsel Süreci ve İlişkileri	
Bölüm III: TÖS'ten EĞİT-SEN'e Eğitim Sorunlar - Çözümler	269-394
TÖS ve Eğitim	
TÖB-DER ve Eğitim	
Devrimci Öğretmen - DEK	
Eğitsen ve Eğitim	
Ekler	395-441
Ek I - Sendikalar ve Siyaset	
Ek II - Kamu çalışanlarının Sınıfsal Konumu	
Ek III - EĞİT-SEN Ana Tüzüğü	
Ek IV - Katledilen TÖB-DER'li Öğretmenler	
Ek V - Güneydoğu'da Öldürülen ve Yaralanan Öğretmenler	

Kitap Günüğü, 2 (1998) 8, ss. 54-57.